

Upplands fornminnesförening under 100 år

Högtidsföredrag 26 jan. 1969 av DAG STRÖMBÄCK

I dag för jämnt 100 år sedan, 26 jan. 1869, bildades Upplands fornminnesförening.

Uppland — låt oss först för ett ögonblick dröja vid *landskapet*, Svearikets urhem, detta fascinerande, forntidsfyllda land med sin hjärtpunkt här i Uppsala. »Han flydde ej vid Uppsala» står det på två skånska runinskrifter från slutet av 900-talet, och den ena tillägger: »han kämpade så länge han vapen hade».

Det gäller här otvivelaktigt slaget på Fyrisvallarna och till på köpet i två samtida urkunder i stenskrift, samma slag här på Uppsala-slätterna som de isländska författarna två- och trehundra år senare konstfullt lyfte upp till litterär nivå och dramatiskt skildrade som en kamp mellan Uppsala-konungen Erik segersäll och hans brorson Styrbjörn starke, Styrbjörn, som med tvivelaktig rätt och med dansk hjälp ville tillägna sig svearnas gamla kungatron. Enligt den isländska sagan står Erik segersäll mot stridens slut på »Uppsalabrekka», som det heter i texten, dvs. »Uppsalabacken» eller »brinken», och ser ut över slagfältet och uppmanar var och en som kan och vill att dikta ett kväde. Då träder islänningen Torvald Hjaltesson fram och kväder en dikt i konstfulla omskrivningar (»kenningar»), som islänningar för sed hava, och innehållet i den dikten, som är äkta och alltså från 900-talets slut, säger oss att Erik vunnit en stor seger vid »Fyrisvallen» och att vikingarnas dvs. Styrbjörns och hans förbundnas färd till Svithiod blivit så olycksbringande att av deras talrika här endast de som flytt äro i livet.

Jag har alltid föreställt mig att den isländska sagans unika namn »Uppsalabrekka», Uppsalabacken eller den branta backen vid

Uppsala — »brekka» betyder nämligen »brant backe» — varit nuvarande Slottsbacken och att Erik segersäll stått där när han överblickat stridsfältet.

Hur nu därmed än må förhålla sig, så ger oss just den platsen, där vi kommer att samlas ikväll, den starkaste och mest koncentrerade visionen av det forntida Upplands centrum: Fyris och Föret — den gamla förbindelseleden ner mot Mälaren, nämnd i diktning redan från 800-talets slut — och mot norr kungshögarna vid Gamla Uppsala från 500-talets förra hälft, och ytterligare mot norr vid Fyrisån, men ej synligt vid horisonten, Valsgårde med dess gravkomplex från sex sekel och fram till 1000-talets senare del, gravbackar vilkas innehåll också kastat ljus över den storslagna Vendelkulturen, uppkallad efter de märkliga båtgravfynden kring Vendels kyrka. Cirka 1 mil sydöst om Slottsbacken ligger också »Mora sten» eller — som det numera heter — »Mora stenar», omedelbart intill gränsen mellan de gamla folklanden Tiundaland och Attundaland. Där hade, som det heter i en pålitlig medeltidsurkund från 1434, »sedan urminnes tid nyvalda svenska konungar omedelbart efter valet brukat lyftas upp och hyllas», och där hade enligt Snorre Sturlassons berättelse från 1220-talet redan i hednisk tid frågan om sveakonungarnas vara eller icke vara avgjorts av folket.

Över hela denna forntidsbygd kring Uppsala vilar till på köpet ett litterärt skimmer, som vi själva inte har skapat utan som kommit oss till del från fornnorska och fornisländska skalders och författare från 800-talets slut och fram till 1300-talets början. Långt ner i grå uppländsk forntid för oss t. ex. en genealogisk dikt från förkristen tid, där den fornnorske skalden kväder en liten stump om varje Uppsala-kung, hans dödsätt och ofta även dödsplats. I brottstycken av gammal hjältediktning anspelas också på märkliga tilldragelser här på Fyrisvallarna under folkvandringstid i strider och tvister mellan daner och svear. Enligt denna tidiga diktning har diverse dyrgripar och guldringar strötts över Fyrisvallarna av de flyende danerna för att fördröja de förföljande svearna — något som gett upphov till att i västnordisk hednisk diktning guld fått hedersnamnet »Fyrisvallarnas sådd».

Landshövding Hilding Kjellman
föreningens ordf. 1944–1952

Landshövding Georg Andrén
föreningens ordf. 1952–1957

Ingen bygd i Sverige har blivit föremål för så mycken diktning under vikingatid och tidig medeltid som Uppsala-bygden. Och kulmen nås i den isländska prosakonsten under 1200-talets början, då Snorre Sturlasson hänfört karakteriserar det svenska folkväldets funktion under ledning av den vise Torgny lagman på Uppsalatinget — en gestalt som ställs som kontrast mot en egensinnig envåldshärskare på svearnas tron: Olov Skötkonung. Denna skildring har f. ö. en märklig parallell i en latinsk källa från 800-talets senare hälft, Vita Anskarii, där det heter, att det är skick och sed hos svearna att »varje offentligt ärende mer beror på folkets enstämmiga vilja än på konungens makt».

Men Uppland är inte bara Uppsalabygden och dess stolta minnen utan det är också de gamla folklanden Fjädrundaland, Tiundaland och Attundaland samt därtill Roslagen eller, som det hette i gammal tid, Norra Roden. I Upplandslagens stadfästelsebrev 1296 inskräps att också norra Roden skall ha samma lag som de gamla folklanden. Och om de gamla uppländska folklandens tidigare rättsregler sägs i förordet till lagen att de, när så tarvats, inarbetats i det samfälliga lagverket 1296, som stod under redak-

tionell ledning av Birgittas far Birger Persson, lagman i Tiundaland. Bland dessa lokala rättsregler i Upplandslagen, muntligen bevarade i spikfast minne hos generationer av uppländska lagläsare, nämns särskilt den lag som till upphovsman hade »Viger spa», »heden i hednisk tid», som det heter. Det namnet betyder Viger den framsynte eller spåkunnige, och det ger en tydlig fingervisning om att rättsskipning och kult i förkristen tid haft urgamla förbindelser med varandra här i Uppland liksom f. ö. i andra delar av Norden.

Detta folklandens och Rodens gamla Uppland har i forntiden också haft andra kulturcentra än Uppsala. Vendelbygden är redan nämnd, men ej heller Birka bör glömmas, vårt landskaps och vårt lands äldsta stad, där kristendomen först förkunnades av Ansgar under 800-talets förra hälft. Birka, »hamnstad i svearnas rike» — som det heter i Ansgarsbiografien från 800-talets senare hälft — har genom de oerhört rika fynd som gjorts där (alltifrån 1870-talet) visat sig vara det centrala Sveriges största och förmögna köpstad under 800- och 900-talen. Dess föregångare Helgö — också det beläget inom Upplands gränser — har först under de sista decennierna genom energiskt arkeologiskt arbete stigit upp ur förhistoriens dunkel som ett ännu tidigare handelscentrum i Östra Mälaren. Sigtuna hör ävenledes till de uppländska klenoderna liksom också Stockholm, Mälarens lås, i den del som givit staden dess namn.

Och runtom i detta gamla minnesrika Uppland, men med särskild koncentration till de mellersta, södra och sydvästra häradena, står runstenarna från 1000-talet och den begynnande medeltiden och talar till oss i stenstil om de människor, som bodde här eller drog ut härifrån och som inte ville att deras namn, familjer och bedrifter skulle helt förgätas av efterkommande släktled.

Men Uppland är inte bara förhistoria och forntid, det är de kristna kyrkorna och deras konstskatter — och i all synnerhet de uppländska medeltidskyrkor ute i landskapet, som står där som smyckeskrin i gråsten; det är vidare medeltida kloster, borgar och ruiner; det är slott och herrgårdar, gruvor och bruksbygd, gamla

Landshövding Elis Håstad
föreningens ordf. 1957–1959

Landshövding Olov Rylander
föreningens ordf. 1959–1968

byar och ålderdomliga gårdar, där folk av samma släkt bott i århundraden och skapat en egen livsstil och en karakteristisk folkkultur.

Det är mot denna bakgrund man skall se bildandet av Upplands fornminnesförening idag för jämnt hundra år sedan. Det var ett landskap så rikt på gamla minnen och traditioner att en grupp behjärtade män, inför den vandalisering och tillintetgörelse som då hotade, beslöt att slå vakt om sitt landskaps gamla kultur.

Föreningen bildades i rådhuset i Uppsala tisdagen den 26 januari 1869. Ordförande var landshövding *Adolf Hamilton* gift med Erik Gustaf Geijers dotter *Agnes*; sekreterare blev ryttmästaren *Karl-Arvid Klingspor* sedermera riksheraldiker, och skattmästare läroverksadjunkten *E. G. Schram*. Styrelseledamot blev också herren till Wiks slott, generalmajoren och hovstallmästaren *Gustaf Adolf von Essen*. Det lärda inslaget i styrelsen utgjordes av vår förste professor i nordiska språk *Carl Säve* samt den framstående historikern och urkundsutgivaren *C. G. Styffe*, då chef för Universitetsbiblioteket. Enligt sina stadgar skulle Fornminnesföreningen ha till uppgift att – som det hette – »befrämja vården

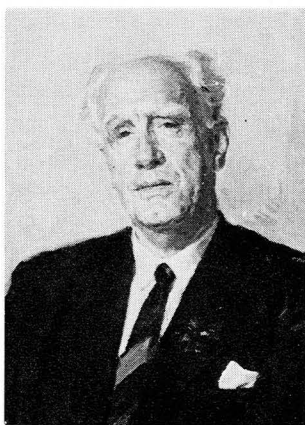
av Upplands fornminnen, att eftersöka och uppteckna egendoms-
ligheter i folkspråk, seder, sång och saga, att vaka över de fasta
fornlämningarnas skydd, att mana menigheter och enskilda till
aktsamt vårdande av i deras ägo befintliga minnesmärken, att,
när fornsaker inom Uppland försäljas, ur jorden uppgrävas eller
annorstädes påträffas, söka dem förvärva samt att bland folket
sprida aktning för forntidens minnen».

Det var ett vidsträckt program, och vi lägger strax märke till
att »fornminne» i enlighet med 1800-talets språkbruk inneslöt
även en gången tids folkliga språk, diktning och sedvänjor, vad
vi nu skulle kalla dialekter och folkminnen.

Fornminnesföreningarnas framväxt under de närmaste två decen-
nierna från 1800-talets mitt är ett intressant kapitel i den svenska
kulturminnesvårdens historia, som här endast kan flyktigt berö-
ras. Föregångsmannen på detta område var närkingen *Nils
Gabriel Djurklou* aristokraten, som verkligen kunde tala folkets
språk och som vigde sitt liv åt både fornminnen och folkminnen
och som 1856 bildade den första fornminnesföreningen i landet,
den för Närke i Örebro. Efter detta mönster bildades en hel rad
fornminnesföreningar eller fornminnessällskap i olika landskap —
för att bara nämna några exempel: i Hälsingland 1859, i Söder-
manland 1860, i Västmanland 1861, i Dalarna 1862, i Gästrikland
1862 osv. I dessa lokala organisationer kommer också Vitterhets-
akademien in i bilden såsom stödjande och främjande dessa före-
tag — framför allt genom sin riksantikvarie Bror Emil Hilde-
brand — och i vissa fall ställdes dessa fornminnesföreningar under
Vitterhetsakademiens överinseende. I Akademiens dagbok för den
2 mars 1869 finns antecknat, att Akademien godkänner och stad-
fäster Upplands fornminnesförenings stadgar och att Akademien
»med tillfredsställelse hälsar den nybildade föreningen välkommen
att, i *anslutning till Akademien*, verka för bevarande av fädernes-
landets fornminnen och befrämjande av den arkeologiska forsk-
ningen». Det var alltså ingen tillfällighet att redan i början av
Upplands fornminnesförenings tillvaro ett belopp av 200 kronor
under flera år utgick från akademien till föreningen för — som
det hette — »forskningar inom föreningens område mot skyldig-

Landshövding Ragnar Edenman
föreningens ordf.

Professor em. Dag Strömbäck
föreningens förutv. v. ordf.

het att till akademien insända berättelser däröver». Det var för detta anslag som sekreteraren Karl-Arvid Klingspor i en första resa besökte och inventerade 38 kyrkor och socknar i Uppland.

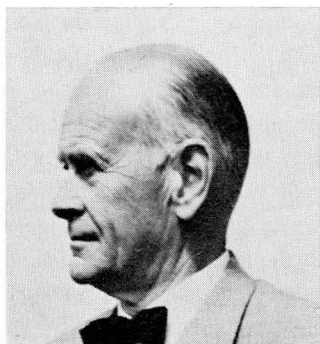
Hur det kunde se ut vid den tiden i en gammal uppländsk kyrka får man en livlig bild av i redogörelsen i Fornminnesföreningens tidskrifts första häfte 1871. Det heter där, sedan det talats om de många »run- och bautastenar, som överallt ligga kullfallne», att »dessutom finnas i de flesta kyrkor mer eller mindre förstörda minnesvårdar, bilder, målningar, sömnader och rökelsekar m. m. vilka med det första böra av Fornminnesföreningen övertagas till förvar i hennes samlingar för att räddas från förstörelse eller förskingring, enär den plats, som nu vanligen består dem, är någon skräpvrå».

Det var alltså här fråga om ett djupt kulturförfall, en förbluffande brist på pietet, något som emellertid inte varit någonting ovanligt i svensk kulturhistoria och som särskilt vad kyrkornas gamla skatter och konstföremål beträffar för några år sedan klart belysts i ett större arbete om attityder till den kyrkliga konsten i gången tid av Bengt Thordeman. Inte heller har vördnaden

och pieteten för forngravar och fornsaker och runstenar varit särskilt stor under gångna generationer. Det är först med folkupplysningen och folkbildningen som aktning och aktsamhet ökat. Erik Gustaf Geijer menade — på ett vackert och uttrycksfullt sätt — att vårt folk borde lära sig att känna ett levande sammanhang med det förflutna och liksom »beskåda sig själv» »i hävdernas spegel» och det skulle härvid »i de forna tider», menade han — och jag citerar honom — »se samma drag, samma blick, under olika öden samma anda, och säga åt sin bild med glatt medvetande: det är dock jag». Det dröjde mycket länge, innan en dylik identitet ens tillnärmelsevis kunde uppnås, och fråga är om den i våra dagar, i teknikens tidevarv, över huvud taget existerar annat än som en fortfarande mycket from önskan.

De första 25 åren i Fornminnesföreningens historia var ansatsernas och idealismens tid, den tid då en grupp hänfödda fornvänner drog upp riktlinjerna till något stort och fosterländskt, som både kunde väcka och omskaka folk i bygderna och tillika ge skördar av insamlade fornföremål och folktraditioner. Men medlemn var för begränsade och arbetarna i vingården för få. Mera realistiska tag var av nöden för att inte det väl genomtänkta projektet skulle helt förlisa. Tidskriften var emellertid ryggraden i företaget och är alltjämt genom sin bredd och sina omväxlande arkeologiska, språkliga, historiska och folkloristiska bidrag en fyndgruva för senare tiders forskare. Den utkom under Klingspors ledning under de två första decennierna fram till 1890, men sedan blev det en lång tystnad. Mellan 1890 och 1894 låg praktiskt taget allt arbete nere. Men 1894 kallade ordföranden äntligen till sammanträde. Föreningen väcktes ur sin dvala, och i ett nytt upprop vädjades om anslutning till dess verksamhet. Detta gav ej så lysande resultat som i början — 211 årliga ledamöter och 25 ständiga, mot tidigare 459 resp. 12 — men vad som var det viktigaste: en mer stabil ekonomisk grund lades. Claes Annerstedt, chef för Universitetsbiblioteket, tillika landstingsman för Uppsala stad, lyckades utverka ett stadigvarande årsanslag från Landstinget på 500 kronor.

Nu reorganiserades styrelsen och nya krafter trädde till. Det

Professor em. Sven Hörstadius
föreningens v. ordf.

f. Bankdirektör Gunnar Rosenborg
föreningens skattmästare

16:e häftet av tidskriften fullbordades och det 17:e kunde utges, och därefter följde årligen ett häfte under redaktion av den nitiska sekreteraren Rolf Arpi, som till 1908 var redaktör för tidskriften. Tidskriften fick fortfarande samma förnämliga bredd som tidigare. Standarden i publiceringshänseende var sålunda hög, men ut bland folket och ut i fältet trädde Fornminnesföreningen först i och med sommarmötena på olika platser i landskapet. Det första »fornminnestinget» hölls i Tierp 1910, där Otto Janse talade om den vackra medeltidskyrkans historia och ställning bland övriga uppländska landsbygdskyrkor, och Otto von Friesen tolkade runstenen i bogårdsmuren. Sommarmötena fortsattes de närmast följande åren, 1911 i Vallentuna, 1912 i Enköping och 1913 i Örbyhus och Vendel.

Dessa utflykter med deras kontakter med folk i bygderna hade en ofantlig betydelse för medlemsrekryteringen. Sommarmötena framkallade också behjärtansvärda enskilda initiativ, såsom t. ex. i fråga om Ottarshögen i Vendel. Där talade Otto von Friesen om Ottar Vendelkråka i fornengelsk och fornordisk diktning och framhöll vikten av, att den ståtliga gravhögen undersöktes, något som föranledde Eugène von Rosen på Örbyhus att frikostigt ställa medel till förfogande för utgrävning av högen.

I varje förening och samfund är det sekreteraren, som drar

tyngsta lasset. En förenings, ett samfunds, en akademis historia är i hög grad dess sekreterares. Efter *Rolf Arpi* kom *Knut Stjerna* och efter honom *Oscar Almgren*, två lysande arkeologer — båda idérika fornforskare och entusiastiska »hävdasökare». *Oscar Almgren* efterträddes av *Oskar Lundberg*, en hängiven son av *Uppland*, som på mångahanda sätt satt spår efter sig i den uppländska kulturminnesvården. I två perioder var han föreningens sekreterare, 1917–21 och 1925–39. Under de fyra år som skilde dessa perioder sköttes sekreterarsysslan och tidskriftens utgivning av två framstående fornforskare och kulturhistoriker, nämligen *Birger Nerman*, som emellertid kallades till professor i Dorpat 1923, och *Bengt Thordeman*, som 1924 började sin betydelsefulla gärning vid Statens historiska museum och Riksantikvarieämbetet.

*Oskar Lundberg*s långa tid som sekreterare medförde en förkovran och stabilisering av Fornminnesföreningens hela verksamhet, som beredde marken för den betydelsefulla fastare organisation, som senare följde under den nuvarande landsantikvariens och sekreterarens ledning. Fornminnesföreningen blev en del av *Lundberg* själv, en lidelse, ett skötebarn vid sidan av det ordinarie arbete han med nit och kringsynthet utförde som bibliotekarie på *Carolina*. Isynnerhet låg tidskriften honom varmt om hjärtat, och det var inte liten tid och omsorg han nedlade på att göra den till ett vetenskapligt forum för uppländsk kulturhistoria och samtidigt till ett sammanhållande organ för föreningen och det praktiska hembygdsarbetet. Under den stillsamma, nästan flegmatiska ytan brann en eldsjäl! Fornminnesföreningens vårutflykter ordnade han med entusiasm och uppslagsriktedom, och med sina pedagogiskt upplagda, tryckta reseprogram gjorde han utfärderna till verkliga attraktionsnummer i föreningens verksamhet. Och medlemsantalet steg brant uppåt!

En historia från en av dessa utflykter under *Oskar Lundberg*s tid har jag knappast hjärta att ens vid detta solenna tillfälle undanhålla mina åhörare. Det var på 20-talet. *Nathan Söderblom* var ordförande och *Otto von Friesen* vice ordförande. Resan gick söderut mot *Mälaren*. *Nathan Söderblom* och *von Friesen* färdades i en särskild bil före de andra, och vid passerandet genom en

Fil. dr Nils Sundquist
sekreterare och landsantikvarie 1939–1969

Fil. kand. Anna Märta Berg
antikvarie

liten uppländsk by, där idyllen ännu ej nämnvärt störts av motorfordon, blev en höna överkörd. von Friesen gick in i stugan och gjorde upp med ägaren av hönan. Då uppgörelsen var träffad och ersättning erlagd i bästa sämja och von Friesen hunnit till dörren, vände han sig om och sade: »Och det kan jag säga Er, att *den* hönan dog en salig död, för det var Svea rikets ärkebiskop, som körde över henne!»

Oskar Lundberg hade också utmärkta personliga kontakter både med landsbygd och städer i Uppland. Han var en av stöttepelarna i Disastiftelsen, i Härkebergakommittén och i stiftelsen Geijersgården; han ivrade för Kvekgårdens bevarande, tillhörde Enköpings klostergårdsstiftelse och var på 30-talet en särdeles aktiv ledamot av kommittén för tillvaratagandet av fornfynd i Uppsala stad. Under sina sista år — han dog den 10 september 1956 — arbetade han också på att göra Grenome-gården till ett förblivande uppländskt kulturminnesmärke. Dit skänkte han också en del av sina dyrbaraste möbler och konstverk.

Oskar Lundbergs namn hör till de förblivande i Fornminnesföreningens historia, och hans gärning förminskas förvisso inte av, att det hängivna arbete han utförde för föreningen gjordes på fritid och utan ersättning. Med fullt fog kan man tala om epoken Oskar Lundberg i denna förenings sekellånga utveckling.

Nästa epok, den vi nu lever i, kan vi med samma rätt kalla epoken *Nils Sundquist* — just nu i januari ett skede på 30 år i Fornminnesföreningens historia, fyllt av sjudande aktivitet på olika områden.

Under 20- och 30-talen hade anslagen från olika håll — från staden, Uppsala läns landsting och Stockholms läns landsting — väsentligt ökat, och därtill kom den successiva uppbyggnaden av en lotterimedelsfond, något som sammanhängde med de framsynta initiativ som då togs av Sigurd Curman till en fastare organisation av provinsmuseerna och till inrättande av landsantikvarietjänster. Hela den stora och beundransvärda kulturminnesvård, som bedrevs väsentligen på frivillighetens väg runt om i landet och som resulterade i betydande lokala museisamlingar, måste ju få både statligt stöd och sakkunnig ledning för sin verksamhet. För Uppsalas del ledde detta till att lotterimedel erhöles och att en fond kunde uppläggas av vars avkastning fr. o. m. januari 1939 en landsantikvarie, tillika sekreterare, kunde avlönas. Och den förste landsantikvarien blev *Nils Sundquist*, som alltså nu kan fira 30-årsjubileum med Fornminnesföreningen!

För de ganska betydande samlingar som Fornminnesföreningen under lång tid inhöstat hade redan på 20-talet — och fastare från 1931 — anstälts en intendent *Nils Ålenius*, som i sin krafts dagar utförde ett storartat arbete ute i uppländska bygder för att bilda hembygdsföreningar, stimulera till hembygdsgårdar och över huvud taget göra människor medvetna om vad de hade för skatter att bevara och vårda. I den nya organisationen blev han intendent för museet och konsulent för de uppländska hembygdsföreningarna och hembygdsmuseerna. Då Ålenius på grund av sjukdom måste träda tillbaka, överfördes även hans arbetsuppgifter på landsantikvarien, som sedermera vid sin sida fick en amanuens och antikvarie *Anna-Märta Berg*.

Museifrågan hade länge varit en påle i köttet på Fornminnesföreningen. Redan 1880 hade man efterlyst förvaringsrum för olika slag av föremål som samlats, och man hade kastat sina blickar både på slottet och på den nya universitetsbyggnad, som skulle komma. Den som först yrkade på ett rejält stads- och länsmuseum

Fil. kand. Lars Gezelius
amanuens

tycks ha varit chefredaktören för Upsala Nya Tidning *Axel Johansson* 1907, och resultatet härav blev i varje fall ett provisorium uppe i slottet under Hjalmar Hammarskjölds tid. Sedan flyttades samlingarna ned till Gustavianum efter särskilt tillstånd från Större konsistoriet, och det konstaterades 1917 så optimistiskt, att därmed hade »Upplandsmuseets länge svävande lokalfråga blivit i huvudsak löst». Faktiskt blev den frågan inte löst förrän under den nuvarande landsantikvariens tjänstetid — och då efter mycket långt och intensivt förberedelsearbete av både honom och andra. Resultatet av museikommitténs energiska arbete blev, som bekant, att den förnämliga gamla Akademikvarnen förvandlades till Upplandsmuseum och att en särskild stiftelse bildades med Uppsala stad, Uppsala läns landsting, Stockholms läns landsting och Upplands fornminnesförening som ekonomiska huvudmän. På så sätt förlöstes äntligen Fornminnesföreningens styrelse från den vånda och värk den haft i många decennier, och den vackra sommardag i juni 1959, då vår nuvarande landshövding som statsråd kunde inviga den monumentala kvarnen till museum, var för oss alla som mer eller mindre haft med saken att göra, en stor glädjedag. Men redan nu — efter tio år — visar det sig att utrymmet ej räcker till!

I sin livaktighet har Fornminnesföreningen under årens lopp sålunda haft förmågan att föröka sig genom »knoppning». Disagården och Disastiftelsen hör också till dessa från föreningen utgrenade och inspirerade företag, som vuxit fram till en i viss mån självständig enhet. Genom Disagården har Uppsala fått ett *friluftsmuseum* med representativa gamla upplandsgårdar från Björklinge, Skuttunge och Östervåla, och det har blivit ett uppländskt provinsmuseum för allmogekultur, ett museum, som numera också står under vår energiske landsantikvaries hägn, biträdd av Anna-Märta Berg. Det vore onekligen ett steg i rätt riktning om denna representativa gårdsanläggning kunde — som tänkt är — från nästa år organisatoriskt tillföras Upplandsmuseet.

Andra aktiviteter inom Fornminnesföreningens ram har varit bevarandet av kaplansgården i Härkeberga kyrkby och stödjan- det av Sydvästra Upplands hembygdsgille — huvudman för företaget — till dess gillet överlämnade den gamla fina gården till Nordiska museet. Lottas gård i Kvek är en annan klenod på den uppländska landsbygden, och den står direkt under Fornminnesföreningens förvaltning.

Över huvud taget har föreningen och dess tjänstemän utvecklat ett enastående gott samarbete med uppländsk landsbygd, något som otvivelaktigt också återspeglas i hembygdsföreningarnas ökade aktiviteter. Årsboken *Uppland*, som under Nils Sundquists ledning började utges 1940, har varit en föreningslänk, och medlemsantalet har nu stigit till omkr. 3 300. Utom de sedvanliga vårutflykterna med föreningen har också under den senaste epoken tillkommit höstutflykterna, och kontakterna med folk och bygder har på detta sätt ytterligare intensifierats. Vintertingen som lika- ledes tillkommit under den nuvarande landsantikvariens tid, till att börja med i anslutning till Disa gilles sammankomst och mål- tid, har även de genom sina friska och öppen hjärtiga diskussioner stimulerat hembygdsföreningarnas responenter till nya tag och ofta förjagat den känsla av ensamhet och maktlöshet som ibland lätt kan gripa landsbygdens lokala fornvårdare inför den nya tid som bryter in. Uppmuntrande har också varit medaljer och pris och inte minst understöd ur landshövding Kjellmans fond. Sedan

den oförliknelige Nathan Söderblom gick bort 1931 har landshövdingarna i tur och ordning varit ordförande, vilket har betytt mycket för föreningens växt och förkovran och dess kontakter med olika myndigheter — men också, vågar jag tro, för landshövdingarna själva. Donatorer har ej heller saknats. Flera av dem har inte velat framträda inför offentligheten, men deras insatser har med tacksamhet noterats och bevarats av de initierade.

Vill man försöka summera vid ett tillfälle som detta, så finner sig Upplands fornminnesförening just nu i en blomstringsperiod. De ekonomiska förhållandena har stabiliserats genom anslag från staten, staden och de båda landstingen, och sakkunnig arbetskraft handlägger — bl. a. i samråd med Vitterhetsakademien och Riksantikvarieämbetet — de många ärenden som i vårt starkt expanderande samhälle oupphörligt anmäler sig till behandling både i stad och på landsbygd. Eftersom Vitterhetsakademien varit med ända från början vill jag på tal om dessa snart sagt otaliga gemensamma ärenden betyga Akademiens och Riksantikvarieämbetets och samtliga här närvarande riksantikvariers tacksamhet för Fornminnesföreningens och landsantikvariens storartade insatser inom uppländsk fornminnesvård. Av den planta som nedmyllades av en liten grupp idealister och »fornälskare» för hundra år sedan har blivit ett stort och mångförgrenat träd.

Intet bestående på kulturminnesvårdens område har tillkommit utan *hänförelse* och utan *tro* på sakens egen inneboende kraft och — minst lika viktigt — utan slit och uppoffrande arbete. Dessa faktorer går som en röd tråd genom alla våra fornminnesföreningars och lokala hembygdsföreningars utveckling och historia. De få har arbetat för de många och framkallat den gnista som behövs för att tända och intressera en större allmänhet. Och frågar någon nu i teknokratiens och samhällsnyttans tidsålder vad allt detta »gamla» skall tjäna till, så kan man med Nils Gabriel Djurklou svara: »Utän att veta vad som varit, kan ingen klart fatta vad som är.»